

УДК 811.161.2:001.4:34

ТЕРМІНОЛОГІЯ МОВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА: МІЖ МИНУЛИМ І МАЙБУТНІМ

Анатолій Нелюба

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
кафедра української мови,
майдан Свободи, 4, 61022, м. Харків
тел. 050 886 11 86*

Проаналізовано стан української термінології, пов'язаної із правовою регламентацією статусу мов в Україні. В основу покладено терміни чинного законодавства, використані в законопроектах, зареєстрованих у Верховній раді України. Аналіз кожного терміна окремо й у взаємозв'язку з іншими свідчить про їхню невідповідність термінологічним нормам і відповідно неспроможність виконувати свої функції у законодавчих актах.

Ключові слова: державна мова, етнічна мова, міноритарна мова, мова корінного населення, мова національних меншин, офіційна мова, регіональна мова, стандарт державної мови.

Деякі загальні зауваги і настанови

Значна кількість українських правничих термінів не відповідає загальноприйнятим обов'язковим вимогам. З-поміж недоліків помітними, наприклад, є наявність називального слова чи словосполучення і брак його дефініції, поширеність багатозначних термінів, надлишковість семантична і формальна, невідповідність називаної реальності і формальних показників, що своєю чергою спричиняє труднощі, а інколи й неможливість користування термінологією, непорозуміння під час професійного спілкування. Такий стан зумовлений широким спектром різноманітних обставин і причин: мовних і позамовних, побутових і політичних, історичних і сьогочасних.

Часто від колег-правників чуєш фразу: юридична термінологія, як і мова юристів, повинна геть відрізнятися від інших термінологій. Проте, на моє переконання, вона відрізняється від інших терміногалузей однією єдиною особливістю: її впорядкованість, її довершеність чи, навпаки, розхристаність, недолугість прямо впливають на долю людини, на встановлення справедливості, на спрацювання чи неспрацювання правових регуляторів існування спільноти й функціонування держави.

В усьому іншому правничі термінологія – це природний складник національної термінології. Відповідно на неї поширюються всі вимоги до окремого терміна і системи термінів у цілому – правничий термін має відповідати цим вимогам і бути втіленням відповідних ознак і функцій.

Крім того, у цьому разі треба зважати на одну особливість сучасного українського правового життя: на відміну від попередніх періодів, громадяни, не маючи юридичної освіти, все частіше самі без посередників-правників обстоюють свої інтереси в судах, у правоохоронних органах, в установах самоврядності. Цей чинник виводить на передній план вимогу мотиваційної прозорості терміна, простоти його форми і відповідно позаконтекстової зрозумілості-доступності.

Цю статтю присвячено термінології законодавчих актів, що регулюють чи будуть регулювати використання мов у нашій Державі. Підґрунтям шаленої спекуляції

навколо мовних питань з-поміж іншого є і непорядкованість, недосконалість відповідної термінології. Базою для цієї праці стали чинні законодавчі акти України і міжнародних організацій; у центрі – мовні законопроекти, які подано до Верховної Ради України.

У Верховній Раді України зареєстровано два мовні законопроекти з різними назвами: 1) Закон України „Про державну мову” (реєстраційний № 5670) [4], 2) Закон України „Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні” (реєстраційний № 5669)[6]. Назви документів зумовлені різницею (навіть деякою протилежністю) бачення меж правової регламентації мовних явищ: у першому – визначення правового статусу, умов і поля функціонування тільки однієї мови (державної), з поодинокими покликаннями на інші мови; у другому – регламентація правового співіснування державної й інших мов. Саме вихідні правові позиції авторів зумовили й наявність у законопроектах різної кількості використовуваних термінів.

Зауважимо найзагальніші ознаки, що поєднують законопроекти:

- 1) у преамбулі наявні посилання на одні і ті ж акти;
- 2) державною визначено тільки одну мову, без будь-яких натяків на можливість „проштовхування” на рівень чи прирівень із державною будь-якої іншої мови під будь-якою обгорткою;
- 3) детальність у визначенні умов, особливостей, стратегій використання державної мови (фактично охоплено всі основні галузі буття держави й громадянина, у яких передбачаються можливі „проблеми” використання державної мови);
- 4) чітке розмежування двох субстанцій: *державна мова* та *інші мови* (порівняймо із Законом 1989, де наявна тріада *державна – російська – та інші мови*) [3]; таку тріаду повторено в ч. 2 ст. 10 Конституції України: *В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України* [7].

Обидва законопроекти мають свої особливі переваги, так як мають і свої слабінки й суперечності – тобто потребують доопрацювання й вивіреності. Помітним їхнім об’єднувачем є недоліки термінології, до того ж термінології, яка є визначальною, базовою у законопроектах.

Традиційно в українському законодавстві базову термінологію закону зосереджено в першій чи другій статті із поясненнями термінів. В аналізованих законопроектах такого немає: термінологію зосереджено в першому розділі *Загальні засади* без подання дефініцій використаних термінів.

Стрижень наявних (чинних) мовних законодавчих актів і проектів становлять такі словосполучення: *державна мова, офіційна мова, регіональна мова, міноритарна мова, мова національних меншин, стандарт державної мови, етнічна мова, офіційна багатомовність, офіційна мова Європейського Союзу, офіційна мова Ради Європи, мова корінного населення*.

Передусім зауважу деякі важливі для цієї статті аспекти.

По-перше, у законопроектах названі словосполучення використано у найрізноманітніших взаємопостасях: 1) їх ототожнено-синонімізовано, протиставлено, воднорідно; 2) деякі з них зайві для законів загалом.

По-друге, деякі із названих словосполучень не можна назвати термінами в повному розумінні цього слова – немає дефініції чи якої іншої означальної характеристики.

Зрозуміло, що в обох законопроектах термінологічна база потребує істотного доопрацювання.

Аналіз використаних термінів

1. *Державна мова* – центральне, визначальне поняття законопроектів. Проте, як не дивно, в українській юридичній літературі йому немає прийнятної дефініції. Зрештою, наявність називального слова чи словосполучення і водночас брак його дефініції є виявом лакувності як одного із серйозних недоліків української правничої термінології.

В одному із помітних українських юридичних видань маємо аж *шість значень* цього словосполучення (тут подаємо зі збереженням графічного оригіналу):

ДЕРЖАВНА МОВА –

- 1) мова офіційного спілкування гр-н певної д-ви
- 2) офіційна мова діяльності органів держ. влади та органів місц. самоврядування;
- 3) мова, обов'язкова для вивчення у закладах освіти, що існують на території певної д-ви;
- 4) мова держ. ЗМІ;
- 5) осн. мова в діяльності політ. партій та ін. громад. об'єднань;
- 6) офіц. мова політ., осв., наук. та ін. форумів (зборів, зібрань, з'їздів, конференцій тощо) [13, с. 96].

Не вдаючись до повного й детального аналізу, зауважу окремі нюанси такого тлумачення:

- це не скільки визначення (чи кілька визначень) державної мови, як намагання перерахувати галузі, у яких необхідно її використовувати (але всіх галузей так і не названо);
 - якщо зважати на третє визначення, то нині державною в Україні є англійська мова;

- п'яте і шосте визначення, з одного боку, є виявом різного розуміння суті державної мови (*основна мова* й *офіційна мова*), а з іншого – накладання одного і того ж: точніше – цілого на частину, наприклад, мова діяльності *політ. партій* і мова *політ. форумів*.

З огляду на вимоги до терміна говорити про дефініційність цих визначень не доводиться. До того ж у четвертому томі цього видання офіційну мову подано не як синонім державної, а поєднано із *робочими мовами* – „у міжнародних відносинах – мови, що застосовуються для спілкування у сфері міжнародних відносин. Офіц. мовою вважається мова, якою ведеться обговорення тих чи ін. питань на засіданнях міжнар. органів і організацій, видаються їхні документи тощо. Роб. мовою є одна з офіц. мов...” [14, с. 379].

Звичайно, наявність дефініції державної мови сама собою могла б зняти багато проблем.

У контексті наших реалій державна мова не є мовою у загальноприйнятому розумінні – це (політико) правове поняття, яке стосується статусності мови. Тож і визначати її треба не через сфери діяльності: *державна мова – правовий статус мови, яку визнано невіддільним і обов'язковим атрибутом держави з визначеними законом функціями (як правило, такий статус має мова титульної нації)*.

Розумію, що немає меж досконалості – можна додати ще якісь необхідні і достатні ознаки для відмежування державної мови від інших мов: зрештою, в кожній державі як особливому неповторному соціально-політичному й мовному утворенні може бути різноманітний набір-перелік визначених функцій державної мови. До того ж такий перелік за потреби можна змінювати. Ось чому не треба дивуватися відмінностям у розумінні і трактуванні державної мови в різних країнах і відмінностям такого розуміння від нашого; саме тому не треба сліпо копіювати чужий досвід (у тім числі й термінологічний).

2. **Офіційна мова.** В аналізованих законопроектах поруч із означником *державна* використовують і означник *офіційна мова*. Які ж особливості використання цього терміна і значення його в праві? Яке місце в законопроектах?

У правовій літературі і в аналізованих законопроектах термін використовують непослідовно. Як свідчить згадане вище енциклопедичне визначення, державну мову трактують через прикметник *офіційна*. У законопроектах їх подано як замітники:

Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова [4, ст. 1 ч. 1];

Джерелом статусу української мови як державної (офіційної) є державне самовизначення української нації [6 ст. 1 ч. 2. 2].

Передусім зверну увагу на таке: парне (взаємозамінне) позначення використано в законопроектах лишень один раз – в усіх інших випадках *державна мова*. Звичайно, це можна сприймати як недогляд, як механічну помилку. Проте в законах помилки-недогляди призводять до великих негараздів. Вважаю, що використання пари *державна (офіційна)* суперечить як терміноприписам, так і загальним правилам лексиковикористання. Для такого твердження є кілька причин. Тут назву найвизначальніші.

1. Банальна причина – синонімія є чужою для правничої термінології і для мови права загалом, оскільки спричиняє недотримання точності як визначальної риси мови правника загалом і терміна зокрема.

2. Загальномовна причина: лексема *офіційний* в українській мові має кілька значень:

1) *запроваджуваний, регульований урядом, урядовою установою або службовою особою; урядовий, службовий;*

2) *витриманий відповідно до встановлених правил, формальностей;*

3) *позбавлений невимушеності, безпосередності; холодновічливий, підкреслено вічливий, стриманий, діловий* [12, с. 817].

Як видно, у цьому разі жоден із синонімів слова *офіційний* (урядовий-службовий, формальний, стриманий-діловий) не входять у синонімічні зв'язки зі словом *державний*, яке має одне значення: прикм. до *державна*.

У цьому разі наявний мовний парадокс: жодне зі значень слова *офіційний* не є синонімом до значення слова *державний*, проте чомусь у правничій мові ці слова використовують як синоніми.

3. Стилiстично-асоціативна причина: у межах української літературної мови з-поміж інших наявний *офіційно-діловий стиль*. Хочемо чи ні, означник *офіційний* завжди асоціюватиме державну мову тільки з цим стилем. Фактично таке асоціативне сприймання буде причиною звуженого розуміння поля функціонування і державної мови.

4. Внутрізаконові суперечності: далі в інших розділах законопроектів з'являються нові словосполучення зі складником *офіційна*: *офіційні мови Європейського Союзу* [4, ст. 17 ч. 6], *офіційні мови Ради Європи* [4, ст. 49 ч. 4], *спроби запровадження в Україні офіційної багатомовності* [4, ст. 1 ч. 7] і *спроби запровадження офіційної багатомовності* [6, ст. 1 ч. 3], *навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах* [6, ст. 1 ч. 4]. Для експерименту спробуємо у цих зразках замінити слово *офіційний* на *державний*! Чи виступають вони синонімами?

У зазначених зразках використання слова *офіційний* свідчать про його різні значення:

1) позначення чужих (не українських реалій) – про Європейський Союз і Раду Європи;

2) тип документів (офіційно-ділові на відміну, наприклад, від наукових);

3) важко сказати, яке значення наявне у словосполучення *офіційна багатомовність*.

Можна припустити, що на особливості використання в аналізованих законопроектах означників *державна* й *офіційна* вплинула специфіка їхнього використання в європейських міждержавних організаціях. Якщо вірити точності перекладів, то використання цих прикметників має двоякий підхід. Перший підхід є послідовним: використано або прикметник *державна* або *офіційна*:

1) *захист і підтримка регіональних або міноритарних мов не повинні здійснюватися на шкоду офіційним мовам і необхідності їх вивчати* [2];

2) *застосування мов мениши жодним чином не порушує статусу офіційної мови (офіційних мов) держави... знання офіційних мов є чинником суспільної злагоди та єдності* [8];

3) *державна мова може бути ефективним інструментом – політика щодо застосування державної мови становить – знання державної мови є вигідним для осіб – володіння державною мовою підвищує можливості – надана можливість опанувати державну мову – доведеться застосовувати державну мову* [10].

Другий підхід виказує деяку непослідовність у використанні:

1) *надати одній чи кільком мовам статус офіційної або державної... – для таких держав офіційна мова є однією з... – надаючи відповідній мові статус офіційної (державної)... – у понятті офіційної мови закладене існування певних...[11];*

2) Висновки Венеційської Комісії: *можливість застосовувати офіційну мову на всій території країни* (CDL-AD(2010)035, § 42); *збереження державної мови як інструмента єднання суспільства* (CDL-AD(2011)047, § 41); *віднайти істотно прийнятніші способи підтвердження верховенства української мови як єдиної державної мови* (CDL-AD(2011)047, § 42).

Крім того, можна також припустити, що неупорядковане використання означників *державний* і *офіційний* зумовлено різноназиванням одного і того ж статусу мови в конкретно взятій країні: в одній країні така мова має назву *офіційної*, в іншій – *державної*. Для наочності звернемо увагу на останню цитату: коли йшлося про реалії українські – використано саме словосполучення *державна мова*.

Як підсумок, можна стверджувати, що в українських мовних реаліях термін *офіційна мова* не має референта (реального мовного явища, яке можна так назвати) – отже, сам термін є надлишковим.

3. Стандарт державної мови

В обох законопроектах ідеться про мовні стандарти і відповідальність за їх порушення:

застосування української мови з порушенням стандартів української мови, вульгаризація української мови та змішування її з іншими мовами ... мають наслідком відповідальність, установлену цим Законом [6, ст. 1 ч. 4];

застосування української мови з порушенням стандартів української мови, мають наслідком відповідальність, встановлену Законом [4, ст. 1 ч. 9] (у цьому законопроекті стандартів присвячено окремий розділ VII „Забезпечення стандартів державної мови”).

На жаль, термінологічного визначення стандартів *немає*. Постає логічне запитання: що ж воно таке *стандарт державної мови*?

В Україні державною є українська мова (і законопроекти зберігають таку норму-статус). Разом із тим, в законопроектах передбачено відповідальність за порушення стандартів української мови (як державної). Зазначені вище формулювання приховують правову небезпеку – фактично така норма ‘зависає’, є ‘мертвою’ і незастосовною. Чи можна, наприклад, притягнути до відповідальності вуйка з Карпат чи дядька з Полтавщини? Відповідь: можна і водночас не можна.

Причини невизначеності криються в мовних явищах, які законотворець не врахував:

1) у законопроектах ідеться про стандарти української мови, проте стандартів української мови *загалом* не існує;

2) українська мова як мова національна є багаторівневою структурою з її складниками: територіальні й соціальні діалекти, просторіччя, літературна мова;

3) стандартним (унормованим) є лише один із названих складників – *літературна мова*. Саме літературна мова, маючи історичні й сьогочасні стандарти-норми, дякуючи наявності в ній сформованих стилів, може обслуговувати всі сфери державного буття – тобто бути всезагальним, всефункційним атрибутом і водночас інструментом держави, з одного боку; а з іншого – своєрідним правовим ‘вирівнювачем чи урівнювачем’ громадян держави.

Поняття *державна мова* (як поняття статусне) і *українська мова* (як явище історично-національне) не тотожні, не дорівнюють один одному. Отже, визначаючи ту чи ту мову державною, варто не тільки її назвати, не тільки окреслити межі її функціонування. Важливим є визначення того, який саме складник національної мови може бути найкращим утілювачем статусу державності.

Як це зробити? І чи можна це зробити? Адже в ст. 10 Конституції України чітко записано: *Державною мовою в Україні є українська*. Щоб змінити норми першого розділу Конституції, необхідно пройти затяжну процедуру. Проте сама Конституція дає законотворцю право внести певні корективи до визначення державної мови. Зокрема в ч. 4 ст. 10 записано: *Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом* [7]. Тобто саме до завдань закону віднесено визначення порядку застосування мов, сфери, обсягу, вимог до мови тощо.

У правничій практиці і науці існує два способи окреслення понять: 1) дати визначення (дефініцію) і 2) лишень подати відповідну назву чи вичерпний перелік чогось. Спираючись на таку традицію, пропоную в законі зауважити незначне за обсягом, але важливе суттю доповнення: *Державною мовою в Україні є українська мова, а саме її літературний стандарт*.

За такого формулювання-доповнення спрацьовуватимуть визначені законом норми і покарання щодо їхнього порушення.

Як один із виявів стандарту (зокрема письмового) у законопроектах згадано Український правопис. Цьому творові треба надати *правового* статусу – обов’язкового для використання і дотримання в державі (статусу закону чи законодавчого акту). Справа в тому, що наш Правопис має всі ознаки юридичних кодексів: розділи, частини, параграфи, пункти. Окремими своїми особливостями він навіть перевершує юридичні кодекси (наприклад, ступенем регламентованості й кодифікованості). У зв’язку з цим його можна перейменувати на *Український правописний кодекс*.

Якщо попередні термінопроблеми безпосередньо стосувалися державної мови, то наступні стосуватимуться терміновпорядкування інших (недержавних) мов, як

протиставлення державній: *регіональна мова, міноритарна, мови національних меншин, етнічна мова*. В обох законопроектах ці терміни або ототожнюють, або протиставляють, або унезалежують:

Мови національних меншин та регіональні (міноритарні) мови [6, ст. 2];
регіональні або міноритарні мови [6, ст. 2 ч. 4];

У законопроекті № 5669 названі мови знаходяться у таких стосунках:

1) державна (мова титульної нації) і мови корінних народів протиставлені мовам нацменшин (= іноземні мови) і регіональним (міноритарним) мовам [6, ст. 2 ч. 1, 3];

2) мови нацменшин (= іноземні мови) у свою чергу протиставлені регіональним (міноритарним) мовам [ст. 2] – використано сполучник **та** (у значенні **і**); і водночас ніби синонімізовано, зроблено заміниками: використано сполучник **або**: *застосування мов національних меншин або регіональних (міноритарних) мов* (6, ст. 11 ч. 7).

МОВИ

1. Про мови **корінних** народів:

1) їх правильно об'єднано з державною на підставі 'корінності', проте їх також необхідно протиставити українській як корінній, але іншій (протилежній) за статусом державності;

2) визначення не потребує – такі мови треба чітко назвати у законі: *кримськотатарська, караїмська, кримчацька, гагаузька*.

Зрештою, для цього закону термін *мови корінних народів* є зайвим (про це пізніше).

2. Про **регіональні (міноритарні)** мови

Мабуть, буде простіше спочатку з'ясувати, що автори законопроектів ховають за назвою *регіональні-міноритарні мови* (тим паче, що не зрозуміло – хто є носієм цих мов чи мови). Передусім ще раз звернемо увагу на специфіку послідовного позначення цих мов на письмі – *регіональні (міноритарні) мови*; за такої графіки їх треба сприймати як синоніми-замінники. Проте вважаю, що це різні, не пов'язані між собою назви. Таке твердження ґрунтується на вагомих причинах.

Передусім зауважу суто мовно-термінологічну особливість: прикметник *регіональний* походить від слова *регіон*, відповідно вказує на територіально-просторову ознаку; *міноритарний* – вказує на кількісний вияв (а саме менший як протиставлення більшому). Отже, ці прикметники у своєму значенні не мають спільного значеннєвого елемента, на підставі якого їх можна було вважати заміниками. Їх не можна поєднувати і з огляду на низку інших особливостей. Про міноритарні мови логічно говорити у контексті мов національних меншин. Ось чому й назви *регіональна мова* і *міноритарна мова* розглядаємо окремо.

Спробуємо з'ясувати, як *регіональна* мова корелює із реальним українським мовним буттям і законами.

1. У ст. 2 ч. 3 законопроекту №5669 дано визначення регіональної (міноритарної) мови: *Регіональною (міноритарною) мовою в Україні є мова, відмінна від української та*

яка традиційно застосовувалася в межах території [не територій] України громадянами України, що становлять кількісно меншу групу, ніж решта населення України [6].

Визначення розпливчасте: не можна зрозуміти, про яку ж конкретну мову (мови) із нині сущих в Україні йдеться. Зрозуміло єдине: йдеться не про мову за територіально-просторовими ознаками, а про мову будь-якої національної групи, меншої від титульної української – тобто про мови **усіх** національних меншин. Тобто тут мови протиставлено не за територією, а за статусом: мова державна (титульної нації) – і недержавні мови (інших націй).

За таких обставин означник *регіональний* не має сенсу.

2. Прикметник *регіональний* позначає ознаку за віднесеністю до регіону. Отже, щоб використовувати цей прикметник, треба мати термінологічне визначення регіону. Загальномовне значення слова *регіональний*: *Певна територіальна одиниця (район, область, зона, що вирізняється з-поміж інших таких же одиниць специфічними рисами (географічними, економічними й та ін.)* [1, с. 1206]. Відповідно в різних термінозбірках названо різновиди регіонів: *етнокультурні, історичні, релігійні, географічні, соціально-економічні* тощо.

У контексті цієї праці нас цікавить регіон як суто **правове** поняття-явище, а ще краще *мовно-правове*. Це ж визначення не стосується проблем мовно-правових – таких регіонів в Україні не існує.

3. Звернімося до використання слова *регіон* у законодавчих актах. Так от, у Конституції України слово *регіон* використано один раз (*‘збалансованість соціально-економічного розвитку регіонів’*), проте визначення йому немає [7, ст. 132]. Про таке визначення можна лише щось припускати. В одному із законодавчих актів зокрема зазначено: *У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні: регіон - територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя* [5, ст. 1]. Повернемося знову до Конституції – у ч. 2 ст. 133 названо склад України: *Автономна Республіка Крим, області* [названо кожну], *міста Київ та Севастополь*.

Фактично за цими двома законами поняття **регіон** накладається на найбільші адміністративно-територіальні утворення (територіальні одиниці так званого республіканського підпорядкування).

4. Спираючись на згадані законодавчі акти, небезпідставно висновуємо таке: *регіональна мова* – це мова кожної із 25-ти областей, мова Севастополя, мова Києва і мова АРК. Загальна кількість регіональних мов в Україні неодмінно повинна становити число 28. Звичайно, мабуть, і школярі першого класу знають, що таких мов в Україні не існує.

Проте в Україні реально існують інші територіальні мови і їхні різновиди. До того ж територія їхнього поширення не дорівнює території названих регіонів. Для цих мов є давно апробовані, усталені терміни, беззастережно використовувані не тільки в українській, а й у зарубіжній науці: **діалект, говір, говірка**.

У зв'язку з викладеним у контексті законодавчо-правовому необхідно говорити про номінативний парадокс: у законопроектах є назва *регіональна мова*, проте не існує такої реалії (референта).

Отже, враховуючи викладені законодавчі норми і справжні українські мовні реалії, назву (не термін) *регіональна мова* треба вилучити із законодавства як *лінгвістичний і законодавчий нонсенс*. Попросту – як абсурд, дурницю.

3. Про мови **національних меншин**

Визначення цим мовам немає. На підставі ознаки чужоземства їх протиставлено мовам корінним (що частково правильно і природно). Але водночас протиставлено й об'єднано з регіональними (міноритарними) мовам.

Тут, як кажуть, і куций не тільки ногу вломить, а на всі чотири упаде.

У межах мовного закону має бути бінарне протиставлення: мова національної більшини (такою є мова титульної нації) і мови національних меншин (всі інші, суцї в Україні мови). Фактично йдеться про українську мову (державну) і мови усіх нацменшин в Україні. Проте самі меншини різняться між собою помітними видільними ознаками, які зумовлюють і їхній статус в Україні.

По-перше, меншини відрізняються кількістю їхніх представників, а для цього закону відповідно важливим є кількість носіїв тієї чи тієї мови (порівняймо для прикладу російську меншину і гагаузьку).

По-друге, меншини в Україні відрізняються тим, що частина з них поза межами України має державні утворення, де така меншина становить більшину; відповідно й мови таких меншин на тих територіях мають статус державних – визначальних, захищених їхнім державним статусом (польська, угорська, російська тощо); інша частина меншин (значно менша) не має таких особливостей.

Зазначені особливості уможливають об'єктивне виділення двох груп національних меншин і їхніх мов, об'єднаних спільністю ознак: 1) державність/недержавність за межами України; 2) кількість носіїв і відповідно поширеність/непоширеність їхньої мови. Визнання цього факту вимагає від держави і спільноти зовсім різних підходів у мовній (і не тільки) політиці. Відповідно і різного правового статусу таких мов. То є загальноєвропейська практика – вона ніяк не суперечить і нашим українським уподобанням.

Власне згаданий раніше термін *міноритарна мова* і стосується мов, носіями яких є незначна кількість осіб порівняно з кількістю носіїв інших мов.

Зрештою, саме непоширеність цих мов, незначна кількість їхніх користувачів-носіїв становить реальну загрозу їхнього зникнення. Ось чому синонімом до чужомовного терміна *міноритарна мова* має бути не беззмістовна назва *регіональна мова*, а *загрожена мова*. Оскільки таких мов в Україні небагато, а прозорість мотивації терміна сама говорить про його суть, тому в законі термін не потребує дефініції – вистачить вичерпного переліку таких мов. Як не парадоксально, але до загрожених належать саме мови корінних народів України: *караїмська, кримськотатарська, кримчацька, гагаузька*.

У законопроектах наявні недоцільні (надлишкові для закону) терміни:

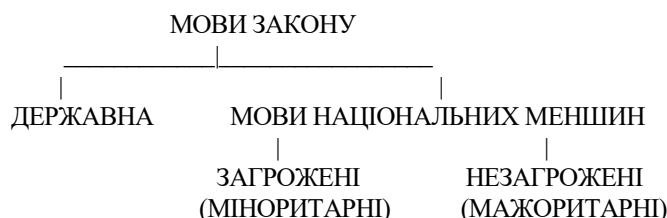
1) *етнічні мови* – зважаючи на принцип термінологічної доцільності, уведення цього терміна є надлишковим – всі мови є витвором того чи того етносу;

2) *мова міжнародного спілкування* – така назва наявна в ч. 3 ст. 10 Конституції і радше є даниною реаліям часів прийняття Конституції;

3) *офіційні мови Європейського Союзу, Ради Європи* [4, ст. 17 ч. 6] – ці назви є надлишковими не тільки в правовому сенсі, а й у дотриманні демократичних норм і культурних устремлінь: колись нас обмежували вивченням російської мови, тепер ми самі обмежуємо себе іншими мовами (чому тільки мови європейські? А азійські, африканські нам зась?).

Для мовного закону важливими є не всі названі в законопроектах мовні аспекти і різновиди мов. На відміну від попередньої (невмотивованої і розбалансованої) мовно-

правової схеми подаю простішу зі складниками, важливими саме для цього закону, а не для філософсько-культурологічних розмислів.

Отже, досконала термінологія в галузі правової регламентації мовного життя країни уможливить не тільки дотримання норм термінотворення і терміновикористання, а сприятиме повноцінному втіленню законодавчих норм, зніме багато неправвих і навколоправових проблем.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. -Київ-Ірпінь: ВТФ Перун, 2009. – 1736 с.
2. Європейська Хартія регіональних або міноритарних мов від 05.11.1992 (ратифіковано: Закон України № 802-IV від 15.05.2003).
3. Закон УРСР „Про мови в Українській РСР” (прийнято 28.10.1989).
4. Закон України „Про державну мову” (реєстраційний № 5670).
5. Закон України „Про стимулювання розвитку регіонів”(прийнято 08.09.2005).
6. Закон України „Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні” (реєстраційний № 5669)
7. Конституція України.
8. Пояснювальна доповідь до Рамкової конвенції про захист національних меншин від 01.02.1995 (ратифіковано: Закон України № 703/97-ВР від 09.12.1997).
10. Рекомендації Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин від 20.12.2010.
11. Рішення ЄСПЛ щодо заяви № 71074/01 Юти Ментцен проти Латвії.
12. Словник української мови. – В 11-ти т. –Т. 5.– Київ.: Наукова думка, 1974. – 840 с.
13. Юридична енциклопедія. – У 6-ти т. – Т. 2. – Київ: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 1999. – 744 с.
14. Юридична енциклопедія. – У 6-ти т. – Т. 4. – Київ: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 2002. – 720 с.

*Стаття надійшла до редколегії 30. 04. 2017
доопрацьована 30. 06. 2017
прийнята до друку 25. 08. 2017*

LANGUAGE LEGISLATION TERMINOLOGY: BETWEEN PAST AND FUTURE

Anatoliy Nelyuba

*Doctor of Philology, professor, Ukrainian language department,
V.N. Karazin Kharkiv National University
Svoboda square, 4, 61022, Kharkiv
phone. 050 886 11 86*

Legal terminology is a natural component of national terminology. All the requirements for a particular term and the system of terms as a whole are expatiated upon it. However, a significant number of terms of the Ukrainian law does not meet the general requirements and standards. This condition is caused by a wide range of reasons: language and extra-linguistic, ordinary and political, historical and modern.

The article presents terminology of legislative acts that regulate or will regulate the use of languages in our country; the effective legislation acts of Ukraine and international organizations, judiciary reference literature, language bills registered in the Verkhovna Rada of Ukraine were the basis for this work.

The significant for language legislation terms were used for analysis: national language, official language, minority language, indigenous minorities language, the standard of national language, ethnic language, the language of the indigenous population. The quality of the legislation acts and the full implementation of the law depends on the perfection of these terms.

However, language and legal terminology is noted by lack of proper regulation and imperfection – the mentioned word-combinations are used in a variety of meanings and matchings: they are identified and synonymized, opposed, some of them are extra for laws in general. Furthermore, some of the analyzed word-expressions can not be described as terms in a full sense of the word - there is no definition, the term does not correspond to reality.

Conclusion: The terminology base of the language legislation needs significant revision.

Key words: national language, ethnic language, minority language, the language of the indigenous population, indigenous minorities language, official language, regional language, the standard of national language.